

Para recuperarmos os elos perdidos. O factor etario nunha política lingüística con futuro¹

CARLOS MANUEL CALLÓN TORRES

Presidente da Mesa pola Normalización Lingüística

1. VERDADES SINXELAS

Dicía José Martí que as verdades elementais collen nas ás dese minúsculo paxariño que na súa terra chaman *colibrí* e no Brasil denominan lindamente como *beijaflor*. As verdades sinxelas son as que se fan evidentes cando detectamos e desvendamos os prexuízos e tentamos, simplemente, actuar racionalmente. Porque o autoengano, tanto en positivo como en negativo, é un mal conselleiro.

As análises deben servir para intervir e mellorar a sociedade, na liña do que afirmaba Pierre Bourdieu (2000: 95) de que o papel do sociólogo debe consistir máis en dar armas que leccións. Isto non é converter as pesquisas en traballos subxectivos, nin desenvolver un texto até chegar a unhas conclusións apriorísticas, senón atreverse a unha análise o máis obxectivada posíbel para así coñecer mellor e, por tanto, saber actuar mellor. Deixar de analizar algo porque pode desagradar ou mesmo doer a súa constatación é tanto como non querer ver a realidade, o punto de partida necesario para transformala.

A seguir sinalo unha serie de premisas elementais que considero importante ter en conta sobre a situación lingüística en Galiza, sen pretensión de reiterar en exceso ideas xa coñecidas por todas as persoas interesadas nesta cuestión.

Ruptura interxeracional: síntomas positivos?

É ben sabido que un dos principais problemas que ten o galego é a súa ruptura na transmisión interxeracional. Este proceso en crecemento está aí, podémolo ver na nosa experien-

¹ Antes de máis, quero manifestar o meu agradecemento ao Servizo de Normalización Lingüística da Universidade da Coruña, dirixido por Xosé Ramón Freixeiro Mato, e en especial a Amelia Sánchez Pérez e Marisol Ríos Noia, pola súa paciencia.

cia biográfica e constatárono varios estudos (Seminario de Sociolingüística, 1994, 1995; Instituto Galego de Estatística, 1992 e 2004²).

Non é unha boa noticia para a diversidade cultural do planeta que esta situación aconteza, mais non vexo cal sería o beneficio de negalo. Henrique Monteagudo (2005: 65-66) consideraba noutra edición destas Xornadas sobre Lingua e Usos organizadas pola Universidade da Coruña que a difusión dos últimos datos do Instituto Galego de Estatística sobre o noso idioma provocou unha situación de alarmismo desde algúns medios de comunicación, que podería ser unha sorte de profecía autocumprida sobre o porvir da lingua. Concordo totalmente coa idea de que hai grupos mediáticos que apostan polo discurso da morte da lingua con esa intención, non tratando de advertir dun perigo senón de afirmar algo supostamente irremediábel. Tal cuestión foi, de facto, a que deu orixe aos estudos de sociolingüística en Galiza, coa resposta ofrecida por Francisco Rodríguez (1998 [1976]) en *Conflicto lingüístico e ideoloxía na Galiza*, ás teses da morte da lingua defendidas daquela por Xesús Alonso Montero (1973) no *Informe (dramático) sobre la lengua gallega*.

Como modular estas mensaxes dá para un bo debate desde unha perspectiva planificadora, mais agora quereda determe a reflexionar sobre a idea que a continuación sinalaba o profesor da USC:

Tanto os datos que temos ata agora como os que imos coñecendo son, sen dúbida, preocupantes en certos aspectos, pero tamén ofrecen outros aspectos que non digo que sexan tranquilizadores, pero si que convidan a relativizar a nosa ansiedade sobre o porvir. En definitiva, coido que debemos facer o esforzo de obxectivar as nosas percepcións sobre a cuestión, e esforzarnos en axustar as nosas expectativas á realidade, procurando antes de nada informarnos para saber e entender o que realmente está a acontecer (Monteagudo, 2005: 66).

Teño para min que o desaxuste entre expectativas e realidade se dá máis ben en conclusións como as tiradas polo Consello da Cultura Galega tras estudar os datos sobre lingua ofrecidos polo Instituto Galego de Estatística:

Tendo en conta a variable da idade, o galego como lingua habitual segue descendendo conforme diminúe a idade dos individuos, nunha tendencia que xa se puña claramente de manifesto no MSG-92 [Mapa Sociolingüístico de Galicia]. Aínda así, e malia as reservas necesarias, a tendencia é a que ese descenso se establezca. *Podemos estar ante unha situación en que a perda de falantes estea a tocar fondo*. Estes datos, que son esperanzadores,

² Estes datos xa se deron a coñecer en 2003, mais sinalo 2004 por ser o 10 de maio dese ano a última vez en que foron revisados. Así e todo, as estatísticas sobre lingua continúan a ser «provisionais», segundo se sinala na web do IGE.

deberían corroborarse no futuro con outros estudos posteriores. O grupo que máis claramente marca esta tendencia é o dos monolingües en galego, que xa non perde falantes, senón que mesmo recupera algúns, aínda que moi levemente, na xeración máis nova de individuos (Sección de Lingua, 2005: 94. A itálica é acrecentada).

Talvez estas visións sexan máis tranquilizadoras, porén non son máis obxectivábeis. Acho un exceso de optimismo ver un síntoma positivo en que a caída do galego xa non sexa tan abrupta como hai uns anos. Xa non digo que desde unha perspectiva planificadora poida considerarse narcotizante a negación do problema, porque, como antes indiquei, unha cousa ten de ser a análise e outra o que se fai a partir desa análise.

Contrariamente ao aí concluído, os datos que temos na actualidade non fan máis que evidenciar algo que coloquialmente poderíamos resumir nunha sinxela sentenza: «Por debaixo do chan non se cae».

Se os diagramas da perda do idioma galego na década de 90 ían en picado e agora non, considero que non se debe interpretar como un sinal de recuperación, senón como a preocupante entrada nunha nova fase da perda da lingua, na cal o proceso de cambio de código será máis paulatino.

Non todo é branco ou preto. Non é só que o galego estea vivo ou morto. O camiño que parecemos levar é o da residualización do idioma e a súa erradicación da espontaneidade por parte das maiorías sociais do país. Tal proceso non ten por que estar en contradición, por exemplo, coa súa ritualización para ámbitos puramente formais.

A hibridización

De calquera xeito, hai aspectos que talvez non se estean a medir convenientemente, por un xiúzo de valor levado polo sentimentalismo das persoas que amamos a lingua galega. O caso é que coído que moitas veces non nos decatamos de que, por exemplo, a transmisión espontánea actual do galego é tamén, como normal xeral, a transmisión de prexuízos sobre a propia fala, moitas veces non considerada nin como lingua, senón como un chapurreado. A falta de consciencia lingüística continúa a ser predominante e, supostamente, é un dos problemas que debe tentar resolver un proceso de normalización³.

Ademais, cómpre termos presente que o cambio lingüístico en Galiza non é simplemente un cambio de código completo por outro. En determinadas disciplinas como a dialectoloxía, onde moitas e moitos continúan a estudar mapas con datos recollidos na década de 70, parécese esquecer este aspecto, como se na Galiza fose posíbel referenciarse en falantes ideais sen ter presente:

³ O censo de poboación de 2001 afirma que, por exemplo, na Coruña falan galego «sempre» 38.172 persoas. Cando lemos «sempre», sabemos que non estamos a ler «sempre», senón que a maioría utiliza galego a través de hábitos diglósicos. De lermos ao pé da letra e entendermos que hai tal cantidade de unilingües conscientes, a situación na Coruña sería moi outra. O mesmo podemos dicir a respecto das outras cidades galegas.

- a) A influencia do español nas escollas ou innovacións lingüísticas dentro do galego.
- b) Como a difusión do español desde os centros de poder administrativo, militar, xudicial ou relixioso puido radiar innovacións lingüísticas que poden incidir de xeito relevante na distribución de determinadas isoglosas, posto que tampouco estas innovacións se adoptan de forma uniforme e simultánea.

Tampouco aquí é todo branco ou preto. A perda do galego é un *continuum*, que non se dá só a través do cambio directo polo castelán, senón tamén de diferentes escollas que se aproximan a esa lingua: *enero, lunes, siempre, costilleta, desayuno, a leite* etc.

Non me refiro con isto a un proceso de fixación normativa onde é fundamental o papel da escola, algo que só se podería dar no último cuarto de século. Falo máis ben de que moitos individuos que non cambian para o castelán si introducen na súa fala unha serie de correccións, que son tamén as que transmiten aos seus posíbeis fillos ou fillas.

Se se me permitir a observación da miña experiencia persoal, que non impresión subxectiva, teño detectado casos de familiares aos que lles escoitei dicir *xaneiro* e ao cabo dos meses falaban xa do mes de *enero*, persoas que polas mañás *almorzaban* e, desde hai menos dun ano, *desaiunan* etc⁴.

Esta hibridización do galego continúa a producirse, difuminando cada vez máis as balizas a respecto do español.

Mellor na alfabetización, peor na espontaneidade

Malia a residualización progresiva do galego nas xeracións mozas, nos últimos lustros si se produciu unha mellora nas destrezas vinculadas á escolarización, froito da introdución desta lingua no currículo académico.

Porén, os datos do último censo de poboación e vivendas (Instituto Galego de Estatística, 2004) sinalan un dato preocupante, do que ten advertido publicamente a Mesa pola Normalización Lingüística (2003)⁵, mais que aínda non foi froito do debate necesario: no conxunto da Galiza, entre os 15 e os 19 anos, 20.030 persoas din non saber ler en galego e 24.350 non saber escribir neste idioma, estatisticamente un de cada cinco individuos deste tramo de idade.

⁴ Contábame un amigo que, cando el comezou a falar galego cos pais e lle pediu á nai á hora do xantar que lle pasase o *coitelo*, esta ficou coas lágrimas nos ollos. Había anos, ela fora servir a unha casa e reprendéranla por chamarlle así a este utensilio. Desde aquela, era un *cuchillo*, até que o fillo lle devolveu, sen sabelo, unha palabra e un anaco de orgullo.

⁵ Este relatorio da Mesa pola Normalización Lingüística foi o primeiro en contrastar e tirar conclusións dos censos de 1991 e 2001. Na súa redacción colaboraron o profesor da USC Carlos Valcárcel e quen isto subscribe, con achegas de Rafa Villar. Os mapas coa evolución do monolingüismo en galego ou castelán son autoría de Carlos Valcárcel.

Vemos, pois, como mesmo a capacitación para a lecto-escritura en galego temos que relativizala en relación ao coñecemento que si se ten da lecto-escritura en castelán. Así, no caso dun número non pequeno de rapaces e rapazas que tiveron xa no seu currículo a materia de lingua e literatura galega, temos que falar dunha capacitación insuficiente ou, como mínimo, insegura en galego, mesmo en contextos formais.

Nos informais, para o caso de individuos educados en castelán en zonas onde o proceso de ruptura na transmisión está xa moi avanzado, a situación é aínda peor, como ben reflectiu Ana Iglesias:

Pero a competencia que se adquire a través do sistema educativo non resulta suficiente, debido a que supón unha comunicación institucionalizada, que, por conseguinte, non proporciona nin a fluidez nin a variedade de rexistros necesarios para desenvolverse en calquera contexto. (...) Ademais, o rexistro utilizado adoita situarse nun nivel medio-alto de formalidade (2003: 151).

Nin urbanización nin proceso natural

Cómpre non confundirmos as causas coas consecuencias. Un prexuízo social que en ocasións chega até o campo académico é que o proceso urbanizador, a chamada morte da Galiza rural, é o motivo da perda acelerada da lingua nos últimos anos. Loxicamente, as mudanzas nas estruturas sociais teñen repercusión nas estruturas lingüísticas. Por exemplo, o lixeiro aumento de monolingües en galego nas cidades entre 1991 e 2001 podería ser resultado da perda de poboación das zonas periurbanas.

Mais non é o proceso urbanizador o que fai desaparecer o galego, como se irremediabelmente a desruralización significase o cambio de código lingüístico. En todo o caso, será que a urbanización en Galiza fai parte dun proceso político e económico non auto-centrado.

O habitual é que haxa unha *área focal* nun núcleo urbano de relevo, no que se adopta a innovación lingüística, para despois difundila ás áreas veciñas e aos centros urbanos de igual ou menor rango (Hernández-Campoy, 1999: 263-264). Como apuntou Carlos Valcárcel (2001: 12) seguindo a Calvet, «a difusión acelérase e xeneralízase no seu foco de partida e espállase logo polo territorio a través das xerarquías urbanas». Estas áreas focais en Galiza son onde se concentran os tentáculos do poder administrativo, militar, económico e relixioso do Estado.

Tamén non é o relevo xeracional, con certeza natural, o que provoca que se perda a lingua. O que xa non é «natural» nin «espontáneo» (aínda que se poida interiorizar como tal) é que uns pais lle deixen de transmitir o seu propio idioma aos seus fillos/as. Menos «natural» é que se faga masivamente nun pobo, pois como mínimo denota un grave problema de autoestima colectiva.

2. PARA QUE UNHA POLÍTICA LINGÜÍSTICA?

«Nin para un lado, nin para o outro»

No día en que se celebrou o relatorio que deu orixe a este texto, nove de novembro de 2006, o presidente da Xunta, Emilio Pérez Touriño, realizou unhas declaracións nas cales se pretendía manter equidistante perante as que consideraba presións para que desenvolvese unha política lingüística diferente, xa que o día anterior se celebrara unha masiva folga estudantil en secundaria demandando o cumprimento do Plan Xeral de Normalización, no camiño da plena galeguización do ensino. Tales declaracións producíronse como resposta aos xornalistas na conferencia de prensa posterior ao Consello da Xunta.

«Nin nun ámbito nin noutro nos van a facer cambiar de criterio democrático, que é a aplicación do Plan e da Lei», afirmou o xefe do Executivo galego, segundo recolleu *La Voz de Galicia* na súa edición electrónica. Non quero entrar en se se estaba a aplicar ou non o Plan ou a Lei, pois sería fariña para outra muiñada. O que me parece de relevo é que o presidente do Goberno galego quere comunicar que non se debe tirar para un lado nin para o outro, senón continuar como se está.

Continuar como se está. Ese é o obxectivo da política lingüística? Deixar todo como está, manter *o statu quo*? Para iso se «invisten» anualmente 20 millóns de euros nunha Secretaría Xeral de Política Lingüística? Non sería necesaria unha reflexión profunda sobre por que hai este departamento no Goberno galego?

Aparencias, sucedáneos e homenaxes

Tras o final da Ditadura, no Estado español iniciouse un proceso de democratización que se trasladou tamén parcialmente ao recoñecemento da pluralidade de nacións («nacionalidades») e linguas. O galego entrou nese proceso, tanto pola presión dun segmento da poboación que colocou a dignificación da lingua como unha marca de novos tempos, como polo feito incontestábel de que Galiza era a comunidade do Estado español onde se daba un uso menos habitual do castelán na oralidade.

No entanto, no Estado español, e máis especificamente para Galiza, recoñécense dereitos lingüísticos a condición de que non se poidan exercer. Exemplos temos abondo. O Parlamento galego aproba en 1983 unha Lei de normalización lingüística por unanimidade, mais ningún Goberno a fixo cumprir aínda totalmente. Este mesmo Parlamento vota en 2004 por unanimidade, o Plan xeral de normalización da lingua galega, que meses despois continúa a durmir o sono dos xustos. No ano 2001, todos os deputados e deputadas do Congreso aproban tamén a Carta europea das linguas rexionais ou minoritarias, segundo a cal todo o ensino non universitario na Galiza se debería desenvolver a través de modelos en galego, os xuízos deberían ser nesta lingua a petición dunha das partes etc.

En todo isto hai un problema político de fondo, pois fálase de «normalización lingüística» (que significaría no noso caso converter o galego en lingua NORMAL para todos os efectos), mais non hai interese desde os lugares onde se concentra o poder en que tal proceso vaia adiante. Recordemos: nin para un lado, nin para o outro. Así, «normaliza-

ción lingüística» non pasa dunha declaración retórica, un lugar común do politicamente correcto.

Esta situación contraditoria provoca que, aínda que non haxa bases legais realmente igualitarias e que desde a Administración autonómica non haxa unha aposta global dirixida á normalización do galego, si se conte cunha importante partida orzamentaria. Tal institucionalización da política lingüística facilita o camiño para a denominada *política de homenaxe* á lingua, que consiste en dar voltas arredor do obxectivo mais sen chegar a entrar en materia, sen incorporar o idioma. Unha política aparental e, como ben a describiu Pilar García Negro (1999: 88), unha «política de sucedáneos».

Construtivamente, deberíamos pensar se, por exemplo, xornadas como esta non son outra mostra da política de homenaxe. Unha vez que somos conscientes das importantes dificultades para entrar no cerne da normalización da universidade, que é a lingua da docencia, desenvolvemos actividades de sensibilización, análise e reflexión que só tocan tanxencialmente o problema. Isto non quita que con tales actividades se procuren conseguir pequenas vitorias a través do debate público (a repercusión mediática) ou da aproximación, por moi pequena que for cuantitativamente, de novas persoas á «causa».

Unha política lingüística con futuro

Unha política lingüística na verdade normalizadora ten de ter claro que obxectivos perseque e ter vontade de levalos á práctica. Consecuentemente, unha política lingüística con futuro ten de ser unha política lingüística sen futuro.

Isto é, unha política lingüística que garanta o futuro para unha lingua é aquela que se aplica até o punto de non se facer necesaria, que non se eterniza porque ten vontade de transformación. Noutras palabras, para que a lingua prospere e se restaure ou se instaure plenamente en todos os ámbitos e grupos sociais é necesario que as políticas lingüísticas morran de éxito.

Con tal afirmación non quero soste que se deba deixar de actuar cun posibilismo que permita ir sumando esforzos e conseguindo vitorias parciais. O caso é que eses pequenos adiantos vaian nun camiño, que se marquen un horizonte e uns obxectivos, para trazar o método acertado. Diso se fala cando se fala de planificación⁶.

A política lingüística como unha política social

En situacións de conflito lingüístico e de diglosia, o uso dunha lingua ou doutra pasa a verse afectado por unha serie de valores que mesmo afectan á estima propia, individual, e á colectiva, como comunidade. Nese sentido, a política lingüística podemos considerala

⁶ O Plan xeral de normalización da lingua galega continúa a carecer aínda a día de hoxe de planificación. Pode soar contraditorio, mais é que o documento que leva tal nome finalmente é unha suma de medidas que están mesmo sen un rango de prioridade. Nin desde a Dirección Xeral de Política Lingüística de antes nin desde a Secretaría Xeral de Política Lingüística de agora hai nada que poida considerarse unha *folla de ruta* propiamente dita que sinala prazos, vías orzamentarias, órganos responsábeis etc.

unha política social avanzada que, aínda non involucrándose nas denominadas necesidades primarias, entra na esfera da felicidade ou da autoestima. En todo isto hai unha dimensión psíquica importante, con moitas autopercepcións negativas vinculadas á lingua⁷.

No caso de se chegar a ser consciente de tales contradicións, de ter unha lingua propia na cal se ve impedido o dereito de utilización en moitos ámbitos, ficará a sensación de infelicidade por anormalidade, por inadaptación.

Eduard Punset (2005: 125), citando varios estudos científicos sobre a felicidade e o medo sinala o seguinte:

(...) las técnicas modernas para auscultar el sentimiento de la opinión pública han permitido extraer una conclusión irrefutable: una reducción de dos tercios de los ingresos provoca un declive del índice de felicidad de sólo dos puntos en una escala de diez a cien; pero la degradación de las libertades políticas acarrea un cataclismo en los niveles de felicidad individual idéntico al de un divorcio, el paro o el deterioro de la salud.

Alguén podería replicar que o problema da normalización non é un problema de libertades políticas, mais na práctica diaria vemos como non hai liberdade de expresión plena se non hai o dereito ao uso da lingua propia, e tal dereito continúa sen garantirse no máis mínimo en ámbitos como a xustiza, o acceso a un posto de traballo, a atención médica, as relacións cos corpos de seguranza pública etc. O Estado español mantén défits democráticos importantes nesta cuestión.

3. PLANIFICACIÓN LINGÜÍSTICA E GRUPOS DE IDADE NA GALIZA

Dentro do proceso de planificación lingüística, sería positivo diferenciar grupos sociais, tendo en conta factores xeográficos, de xénero, etarios etc, posto que non se achán as mesmas carencias, realidades e potencialidades en diferentes grupos. Como é obvio, ningún grupo social por razón de idade (o que, desde unha perspectiva émica, se podería considerar un estadio vivencial) é un grupo fechado, estanco.

De xeito especial, as políticas de normalización lingüística para a infancia e a mocidade non repercuten só no grupo que parece o destino máis visíbel, senón tamén no contorno familiar.

Voume deter un bocadiño nas dúas idades «marcadas», por oposición á vida adulta: a infancia e a mocidade (que traen consigo o peso do futuro) e a terceira idade.

⁷ A respecto disto, é moi pertinente o concepto de *violencia simbólica* acuñado por Pierre Bourdieu.

Infancia e mocidade

Parece que cae de caixón que un dos obxectivos prioritarios dunha política lingüística eficiente e eficaz no noso país debería ser recuperar a vitalidade do galego, invertendo o proceso de ruptura interxeracional. Con certeza, non é tarefa fácil, posto que non é posíbel (nin desexábel) intervir directamente no ámbito familiar para potenciar tal transmisión.

Porén a Administración galega ten campos de abondo que sementar para conseguirlo, de querer na verdade pórse mans á obra. Por exemplo, tomando as medidas necesarias de galeguización do ensino para lograr que todos os alumnos e todas as alumnas finalicen a escolarización con plenas competencias comunicativas en galego, non só en ámbitos formais. Isto, na teoría, é xa un mandato legal na actualidade, mais non se está a cumprir, como ben evidencian os datos do IGE a que antes fixemos referencia.

Mais non só no ensino pode actuar o Goberno galego. Os exemplos que se poden dar sobre espazos de uso a crear cunha repercusión directa nas xeracións máis novas son múltiples: edición e difusión dun manual en galego para as autoescolas, sinatura dun acordo sobre uso da lingua coas empresas de telefonía móbil análogo ao promovido pola Generalitat para o catalán, conseguir que as emisoras de TV portuguesas poidan verse na Galiza etc. etc. Iso por falar de accións claramente mensurábeis e impactantes, para alén das promocións xenéricas, tamén necesarias.

Desde a Mesa pola Normalización Lingüística⁸ activáronse dúas seccións de traballo para darlle máis pulo a este obxectivo da recuperación nas xeracións máis mozas: Mocidade pola Normalización Lingüística e Nais e Pais polo Ensino en Galego, ambas as dúas constituídas en 1996, aínda que longamente proxectadas. Ambas as seccións teñen desenvolvido un importante traballo como grupos de presión para gañar espazos de uso para o noso idioma, tanto no referido ao ensino como nos ámbitos de lecer.

As Mocidades da Mesa implementaron campañas en favor dun maior uso do galego nas radio fórmulas, da tradución de máis banda deseñada ao galego (a máis recente, por non se traducir a última aventura de Astérix) etc. Un dos seus maiores éxitos nese campo foi lograr, tras unha intensa campaña de varios meses, que a distribuidora Filmax e a CRTVG asinasen en 1997 un acordo plurianual para estrear cinema dobrado nas salas de exhibición e pór no mercado varias fitas VHS.

No campo do ensino, esta organización xuvenil tamén puxo en marcha varias campañas, como «Na tua lingua, mellor aínda. Fai os teus exames en galego», e impulsou durante varios anos unha Plataforma do Alunado pola Galeguización do Ensino Médio. Con todo, as accións máis visíbeis e máis exitosas foron as mobilizacións estudantís, ben a través de manifestacións ou de paros. O máis recente foi o do pasado 8 de novembro de 2006, un importante éxito, mesmo segundo os datos oficiais, e ao cal temos que vincular directamente o proceso de elaboración dun novo decreto de galeguización para o ensino.

⁸ A Mesa pola Normalización Lingüística é unha agrupación cidadá formada tres anos despois de que se aprobase a Lei de normalización lingüística no Parlamento. A ausencia de políticas normalizadoras desde a Administración autonómica é chave na creación desta organización, que nace cun perfil de grupo de presión,

Aínda que corro o perigo de parecer xuíz e parte, teño que afirmar que o traballo desenvolto desde Mocidade pola Normalización Lingüística me parece moi positivo, como dinamizador dunha postura activa en defensa do idioma nos segmentos xuvenís. O reto é conseguir que esta sección xuvenil se consolide, poida superar as súas limitacións e logre os medios suficientes para chegar a máis ámbitos e incidir aínda máis e mellor no proceso de recuperación e extensión do galego.

Terceira idade

O feito de que as xeracións maiores teñan un uso máis habitual e espontáneo do galego, aínda que con menor consciencia e menor compromiso, ten unha serie de potencialidades que cómpre aproveitar para unha boa planificación lingüística:

- Potencial de galeguización de ámbitos que afectan ao conxunto da sociedade. É evidente que non só a xente maior fai uso dos servizos sanitarios, mais un argumento repetido en favor da galeguización deste ámbito é o seu uso por un público maioritariamente galego-falante. Así o fai, por exemplo, o Plan xeral de normalización da lingua galega.
- Potencial na transmisión. Segundo as estatísticas, a inmensa maioría dos nenos e das nenas educados en castelán teñen avós e avoas que falan galego. Este aspecto, por exemplo, quere ser aproveitado no desenvolvemento do programa de Voluntariado de Activación Lingüística (VAL), posto en marcha pola Dirección Xeral de Xuventude e Solidariedade en colaboración coa Mesa pola Normalización Lingüística. A primeira fase do VAL centrarase no intercambio, tal e como se aplicou noutras comunidades como Catalunya ou València, mais nunha segunda fase tense o proxecto de que o intercambio sexa interxeracional, entre unha persoa maior que use o galego (será a voluntaria) e unha persoa nova que queira compartir o seu tempo aprendendo tamén máis cousas da nosa lingua e cultura.

4. PARA RECUPERARMOS OS ELOS PERDIDOS

Coa análise obxectivada do estado social do galego, afirmar que estamos nunha encrucillada histórica non é caer nun tópico fácil. O proceso de substitución lingüística parece entrar nun novo ciclo, mais tamén hai grandes potencialidades que se poden aproveitar para frear o proceso de residualización.

Para iso, é necesario que haxa políticas institucionais realmente involucradas en recuperar os elos perdidos na transmisión do idioma e conseguirmos que as organizacións comprometidas neste camiño teñan máis capacidade para incidir.

O futuro ten presente. Nós podemos contribuír a transformalo.

REFERENCIAS

- Alonso Montero, X. (1973): *Informe (dramático) sobre la lengua gallega* (Madrid: Akal).
- Bourdieu, P. (2000): *Cuestiones de sociología* (Madrid: Istmo) [Traducción de Enrique Martín Criado].
- García Negro, P. (1999): *Sempre en galego* (Santiago de Compostela: Laiovento).
- Hernández-Campoy, J. M. (1999): *Geolingüística. Modelos de interpretación geográfica para lingüistas* (Murcia: Universidad de Murcia).
- Iglesias Álvarez, A. (2003): *Falar galego: «No veo por qué»* (Vigo: Xerais).
- Instituto Galego de Estatística (1992): *Censo de poboación e vivendas 1991. Poboación en vivendas familiares. Coñecemento e uso do idioma galego*, 4 vols. («Coruña», «Lugo», «Ourense» e «Pontevedra») (Santiago de Compostela: Consellería de Economía e Facenda – Xunta de Galicia).
- Instituto Galego de Estatística (2004), *Censos de poboación e vivendas 2001*. [<http://www.ige.eu/ga/demograficas/censos/poboacion/index2001.htm>]
- La Voz de Galicia* (2006): «Touriño apunta que a Xunta non cambiará o seu plan de normalización lingüística», <<http://www.lavozdeg Galicia.es/inicio/noticia.jsp?CAT=126&TEXTO=100000110226&idioma=galego>>.
- Mesa pola Normalización Lingüística (2003): «Relatório sobre os dados de coñecemento e uso do galego no censo de 2001» en <http://www.amesanl.org/biblioteca/200308_informecenso.html>.
- Punset, E. (2005): *El viaje a la felicidad. Las nuevas claves científicas* (Barcelona: Destino).
- Rodríguez, F. (1998 [1976]): *Conflicto lingüístico e ideoloxía na Galiza* (Santiago de Compostela: Laiovento).
- Sección de Lingua (2005): *A sociedade galega e o idioma: Evolución sociolingüística de Galicia (1992 – 2003)* (Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega).
- Seminario de Sociolingüística (1994): *Lingua inicial e competencia lingüística en Galicia* (A Coruña: Real Academia Galega).
- Seminario de Sociolingüística (1995): *Usos lingüísticos en Galicia* (A Coruña: Real Academia Galega).
- Valcárcel Riveiro, C. (2001): *Desenvolvemento urbano e difusión xeolingüística: Algúns apuntamentos sobre o caso galego* (Santiago de Compostela: Instituto Universitario de Estudos e Desenvolvemento de Galicia – Universidade de Santiago de Compostela).